

ПИРАМИДАТА

ИСМАИЛ КАДАРЕ, роден во 1936 г. во планинскиот град Гирокастро блиску до грчката граница, е најпознатиот поет и романсиер на Албанија. По појавата на *Генералот на мртвата армија* во 1965 г., Кадаре објави голем број раскази и романи кои даваат панорама на албанската историја поврзана со една постојана медитација за природата на човечките последици на диктатурата. Делата на Кадаре го доведуваа него во чести конфликти со властите од 1945 до 1985 година. Во 1990 година тој побара политички азил во Франција, а сега времето го минува меѓу Париз и Тирана. Тој е добитник на инаугуралната меѓународна награда Мен Букер.

Наслов на оригиналот

LA PYRAMIDE

Ismail Kadare

Copyright © 1992, Librairie Artheme Fayard

Copyright of the translation © S. Fischer Foundation
by order of TRADUKI

Објавувањето на ова дело беше поддржано од ТРАДУКИ, книжевна мрежа, на која ѝ припаѓаат Сојузното министерство за европски и меѓународни прашања на Република Австрија, Министерството за надворешни работи на Сојузна Република Германија, швајцарската културна фондација Про Хелвеција, КултурКонтакт Австрија, Гете Институтот, Агенцијата за книги на Словенија ЈАК, Министерството за култура на Република Хрватска и фондацијата „С. Фишер“.

traduki

Министерство за култура на Република Македонија

ИСМАИЛ КАДАРЕ

Пирамидата

ПРЕВОД ОД АЛБАНСКИ

АФРИМ А. РЕЏЕПИ

I

ГЕНЕЗА.

ЕДНА СТАРА ИДЕЈА, СО МАКИ ВОСКРЕСНАТА

Кога во едно есенско утро, само неколку месеци откако се беше искачил на тронот на Египет, на новиот фараон Кеопс му се испушти дека можеби не би сакал нему да му се изгради пирамида, сите што го слушнаа – дворскиот астролог, некои од поважните министри, Кеопсовиот стар советник Узеркаф и врховниот свештеник Хемиуну, кој ја држеше и позицијата на главен архитект – ги набраа челата како да беа чуле вест за некоја катастрофа.

Дворјаните подзапреа за миг, истражувајќи го изразот на лицето на суверенот во надеж дека во него ќе распознаат некаква трага на иронија, а потоа (како што секој од нив подоцна ќе раскаже) тие се обидоа да се охрабрат со зборот „можеби“, што фараонот го беше промрморел. Но, изразот на лицето на Кеопс остана непробоен, а надежта на дворјаните дека неговите зборови беа само една од оние лекомислени изјави со кои младите монарси се забавуваат во текот на некој формален ручек стануваше сè послаба. Зар само пред неколку недели тој не затвори два од најстарите храмови на Египет? А, потоа нареди да се издаде декрет со кој на Египќанците им се забранува од тој момент натаму да принесуваат жртви?

И Кеопс се обидуваше да ги прочита изразите на нивните лица. Едно иронично светкање во неговото око како да прашуваше: Зар толку многу ве потресува ова? Како да не се работи за моја, туку за ваша пирамида! О, Ра, гледај како сервилноста веќе ги обележа нивните лица! Како ли ќе биде во годините што допрева идат, кога ќе бидам постар и погруб?

Без ниту еден збор, дури и без да ги удостои со поглед, тој стана и си замина.

Штом останаа сами, се погледнаа вознемирено. Што ли нè снајде? прошепотеа. Каква е оваа несреќа? На еден од министрите му се слоши и мораше да се потпре на сидот од балконот. На врховниот свештеник му навреа солзи во очите.

Спирали од песок, придвижени од ветрот, светкаа надвор. Со збунети лица тие се цареа во овие витли што посегаа кон небото. Молчеа, а само нивните очи како да велеа: По кои скали ќе се искачиш, о, господару наш? Кога ќе дојде денот, како ќе се искачиш до небескиот свод, за таму да се претвориш во звезда како сите други фараони? Како ќе нè осветлиш?

Поразговараа тивко меѓу себе, а потоа си заминаа секој на своја страна. Двајца од нив отидоа да побараат прием кај Кенткаус, мајката на суверенот, друг замина да се опије; најискусните слегоа во подрумите каде што се чуваа старите архиви, за да го најдат Ипу, едноокиот писар.

Во текот на остатокот од есента никој не прозборе веќе за пирамидата, дури ни на приемот за амбасадорите, каде што Кеопс, поднапиен, кажуваше нешта што не му доликуваа на еден монарх да ги кажува пред странци.

Другите, на коишто тој им го довери својот план,

ја негуваа надежта дека тоа беше само шега, па дури понекогаш мислеа дека е веројатно подобро тоа веќе да не се споменува, небаре, ако веќе не се подбучнува. идејата едноставно самата ќе потоне во песокот. Но, спротивната хипотеза беше толку застрашувачка, што не мислеа на ништо друго, ноќе и дење, освен на кој начин да се подготват за да се справат со неа.

Некои сè уште сметаа на големата важност на кралицата-мајка, и покрај отсуството на каков било охрабрувачки знак од нејзина страна, додека мнозинството ја продолжи својата истрага во архивите.

Колку повеќе копаа, толку потешка им стануваше работата. Голем број папируси беа загубени, други беа оштетени, па дури и постојните свитци содржеа избришани и отстранети пасуси, честопати со забелешка *По налог од погоре* или дури и без никаква забелешка.

Истовремено и скратените папируси им обезбедуваа секаков вид информации во врска со предметот на нивната потрага. Имаше речиси сè за пирамидите: нивните зачетоци во старите гробови, наречени мастаби, историјата на првата пирамида, на втората, на петтата, на нивните последователни измени, наголемувањето на димензиите на основата, на нивната височина, тајната формула за балсамирање, првите обиди за ограбување, плановите смислени за сопирање на ваквото сквернавење, различни прикази на влечењето на камењата, смртни пресуди, скици кои беа или неразбирливи, или беа намерно така нацртани за да не може да се дешифрираат итн.

Сето тоа беше повеќе или помалку јасно, но главната цел на нивното истражување продолжуваше упорно да им бега од раце во таа џунгла од папируси, иако им намигнуваше овде-онде пред повторно да исчезне

како скорпија што брзо бега во својата дупка. Тие сакаа да ја уловат идејата што довела до концептот на пирамидите, тајната причина за нивното постоење, а тоа беше она што им бегаше. Таа беше скриена во избришаните папирусни фрагменти и излегуваше на површината само одвреме-навреме, за миг.

Тие никогаш порано не беа биле задолжени да се зафатат со ваков ментален напор, а тоа им задаваше главоболки. Меѓутоа, иако целта на нивната потрага им побегна засекогаш, тие успеаја да ја откријат нејзината контура. Ако не бараното нешто, тогаш барем неговата сенка.

Тие долго расправаа за сè во врска со тоа и, на свое големо изненадување, сфатија дека тие веќе биле совршено свесни за она што го беа барале. Тие отсекогаш ја знаеле главната поента, првиот принцип, за причината за постоење на пирамидата, само што таа беше лежела во нивната свест во една неформулирана, всушност, во една несвесна состојба. Папирусите од архивите ја имаа само обвиткано со зборови и значење. До оној степен до којшто една сенка може да се обвитка.

„Сето тоа е совршено јасно“, рече врховниот свештеник во текот на последниот состанок на наменскиот совет пред приемот кај фараонот. „Ние веќе знаеме што сè е во сржта на проблемот, инаку не ќе бевме толку вџашени кога господарот ги изустуи оние зборови на коишто јас веќе никогаш не сакам да се сетам.“

Два дена подоцна, сериозни и истоштени од несонница, тие беа примени кај Кеопс. Ни фараонот не беше помалку тмурен од нив. Во текот на еден кус миг една сенка сомнеж направи да се запрашаат дали фараонот можеби заборавил на целата работа и дека само залудно ќе дуваат во жарот. Но, кога врховни-

от свештеник ги изусти зборовите „Дојдовме со Вас да ја продискутираме забелешката што ја дадовте во врска со изградбата на Вашата пирамида“, Кеопс не покажа ни вчудовиденост, ни изненадување, па ниту не дофрли: „Сакате да кажете?“

Сè што стори беше незабележливо кимање со главата, што значеше: „Слушам!“ И, така, тие почнаа да зборуваат, прво врховниот свештеник, а потоа сите други по ред.

Тие презентираа едно долго, напорно излагање за сè што беа научиле од нивното читање на папирусите, постојано измачувани од идејата дека би можеле да речат повеќе или помалку отколку што е мудро. Зборуваа за првата пирамида, подигната од првиот фараон Зосер, којашто била висока само 25 лакти, потоа за лутиката на фараонот Секемкер, кој заповедал неговиот архитект да биде камшикуван кога биле готови плановите зашто пирамидата била премногу ниска за неговиот вкус. Потоа детално му ги изложија измените на подоцнежните планови, направени конкретно од архитектот Инхотеп, па зборуваа за галериите, за погребната сала, за тајните премини и за гранитните блокови што ги препечуваа нивните влезови, за трите пирамиди што ги изградил Сенеферу, од кои едната имала раб долг пет стотини лакти и височина од триста лакти, постигање што би можело да се нарече навистина прекрасно.

Секој број што ќе го наведеа ги правеше да очекуваат дека ќе бидат прекинати – што ме интересираат мене таквите детали! – и тие толку многу сметаа на тоа, што врховниот свештеник додаде засипнато: „Можеби се прашувате. Каква врска имаат сите овие факти со мене? И во право сте... Можеби се тие навистина одвишни за Вас, но тие послужија само како вовед во сржта на работата.“

Охрабрени со молчењето на господарот, тие елаборираа надолго и нашироко дека го имаа согледано темелниот аспект на прашањето. Без да испуштат ништо, тие објаснија дека, според нивното истражување, иако пирамидите беа навистина величествени погребни места, идејата за нивната изградба немала, на почетокот, никаква врска со гробови и со смрт. Таа идеја никнала сама по себе, односно независно од овие два појма, а нејзиното поврзување со нив било прашање на чиста случајност.

За првпат еден грч на Кеопсовото лице даде знак на живот. На нивна голема радост, тој кимна и проморе: „Чудно!“

„Навистина“, нагласи врховниот свештеник. „Многу од работите што ќе Ви ги кажеме, Вам ќе Ви изгледаат чудни.“

Тој зеде толку длабок здив што го здоболеа неговиите бескрвни стари дробови.

„Идејата за пирамидите, Ваше Височество, се родила во време на криза.“

Врховниот свештеник беше свесен за важноста на паузирањето меѓу речениците. Паузите им даваа поголема тежина и возвишеност на мислите, токму како што сенката на женските очни капаци ја интензивираше мистеријата на нивниот поглед.

„Значи, тоа се случило во еден период на криза,“ продолжи тој по еден момент. „Моќта на фараонот, како што бележат хрониките, била ослабната. Тоа веројатно не бил некој нов феномен. Старите папируси се полни со такви пресврти на судбината. Она што било ново во тоа време, било нешто сосема различно. Причината за тоа била дотогаш нечуена, чудна, навистина сосема загадочна. Една подмолна причина без преседан: кризата не била предизвикана од

немаштија, од задоцнетата поплава на Нил, или од епидемија, како што било во сите претходни случаи, туку, напротив, од изобилство.“

„Од изобилство,“ повтори Хемиуну. „Со други зборови, од просперитет.“

Кеопс ги поткрена веѓите. Агол од дванаесет степени, забележа главниот архитект. Петнаесет... Небо-то нека ни е помош!

„На почетокот било екстремно тешко да се сфати оваа причина,“ продолжи тој. „Многу просветлени умови, многу луѓе во кои фараонот имал доверба, коишто биле првите што го дале објаснението, биле наградени за своето откритие со смрт или со прогонство. Но, објаснението што тие го беа дале за кризата – дека просперитетот, со тоа што ги направил луѓето понезависни и со послободна свест, ги направил и потпорни кон власта воопшто и кон моќта на фараонот особено – полека ги совладало сите забелешки што биле покренати на почетокот и постапно се наметнало. Од ден на ден, сите почнале да го споделуваат ставот дека оваа криза била посериозна отколку оние што ѝ претходеа, Останало да се одговори само на едно прашање: како да се најде решението?“

„Фараонот го испратил астрологот-маѓепсник Соберкотеп во Сахара да медитира за проблемот во целосна осаменост. Четириесет дена подоцна, тој се вратил изобличен, како што им се случувало, впрочем, на повеќето луѓе што одеа да разговараат со пустината за да се вратат со нејзината порака. Пораката била пострашна отколку што можело да се очекува: она што требало да се стори, било да се елиминира просперитетот.“

„Фараонот, а со него и целиот двор, се нурнале во длабоко размислување. Да се уништи просперите-

тот? Но, како? Поплави, земјотреси, привремено исушување на Нил, такви идеи им минувале низ главите, но ниедно од тие решенија не било во нивната моќ. Војна? Таа беше оружје со две сечила и можеше да се сврти против нив, особено во дадените околности во коишто тие се наоѓаа. Па, што можеше да се стори? Да не се стори ништо кога беа соочени се една закана од ваков вид беше едноставно невозможно. Вака или онака, ќе мораа да го послушаат гласот на пустината, или ќе рескираа да паднат директно во катастрофа.

„Според озборувањата, Ренеферевф, чуварот на ха-ремот, бил тој што го дал необичниот предлог да се побара некаков механизам што ќе стерилизира дел од богатството на Египет. Амбасадорите, што служеле во земјите на Ориентот, известувале за огромни водонаводнувачки зафати во Месопотамија, за кои луѓето велеле дека според обемот се надвор од секаков сооднос со нивниот стопански придонес. Ако тоа било така, а веројатно било, тогаш и Египет морал да најде некакви начини да го потроши вишокот енергија на своето население. Да се отпочне со неверојатни колосални работи за подобро да се истоштат неговите жители, просто да се исушат. Со еден збор, нешто исцрпувачко, нешто што би им ги уништило телата и душите, а што не би дало никаква можна корист. Или, попрецизно кажано, еден проект што ќе биде толку бескорисен за нејзините поданици, колку што ќе биде неопходен за државата.

„Министрите на фараонот во тоа време предложиле многу различни идеи: да се копа дупка без дно кон портите на пеколот; бедем околу цел Египет; вештачки водопад... Но, иако сите тие беа инспирирани со возвишени, патриотски, или мистични идеи, сите биле отфрлени од фараонот. На ѕидот кога-тогаш ќе му дојде крајот, а дупката во земјата, бидејќи

ќе беше без дно, ќе го разгнеवेशе народот. Она што требаше да се најде, беше нешто друго, нешто што ќе ги држи луѓето ангажирани и ноќе и дење, за да станат растроени. Но, тоа мораше да биде проект што во принцип би можел да се доврши, без некогаш да биде довршен. Накусо, еден постојано самообновувачки проект. И проект што би бил реално видлив.

„И, ете, така, фараонот и неговите министри, како што потврдуваат папирусите, полека дошле до идејата за еден голем надгробен споменик. Една маестрална гробница.“

„Фараонот бил фасциниран од идејата. Главното здание, значи, на Египет не ќе биде некој храм или кралска палата, туку гробница. Со текот на времето Египет ќе се идентификува со неа, и неа ќе ја идентификуваат со Египет.“

„Геометрите предложиле разни скици со различни форми пред конечно да се фиксираат на пирамидата.“

„Една пирамида ги имаше сите потребни карактеристики. Таа беше заснована на една целосно возвишена идеја: фараонот и смртта, или попрецизно неговото издигање кон небото. Таа беше видлива, всушност, можеше да се види оддалеку. Третиот и завршниот аргумент во нејзина полза: по својата природа, таа беше и конечна и бесконечна. Секој фараон ќе си има своја пирамида, така што пред една генерација да закрепне од заморот и од зашеметеноста од изградбата, новиот фараон, со изградбата на својата сопствена пирамида, одново ќе го потчини народот. И така, неумоливо, сè до крајот на времето...“

Врховниот свештеник Хемиуну направи подолга пауза од претходната.

„И така, фараону мој,“ почна тој повторно, „една пирамида, пред да служи на оној свет, има функција

во овој свет. Со други зборови, пред да биде замислена за душата, таа е замислена за телото.“

Тој повторно замолче и зеде здив пред да продолжи да зборува со побавно темпо.

„На прво место, Височество, една пирамида е моќ. Таа е репресија, сила и богатство. Но, таа е исто толку и: доминација врз толпата; стеснување на нејзината свест; слабеење на нејзината волја; монотонија; и истрошување. О, фараону мој, таа е Вашиот најсигурен чувар. Вашата тајна полиција. Вашата армија. Вашата флота. Вашиот харем. Колку е повисока, толку поситни ќе изгледаат Вашите поданици.

А, колку се помали Вашите поданици, толку повеќе Вие се издигате, о, Височество, до Вашата целосна височина.“

Хемиуну зборуваше сè потивко, но таква беше неговата внатрешна убеденост што, колку повеќе го стивнуваше својот глас, толку неговите зборови стануваа сè појасни и позаканувачки.

„Пирамидата е столбот што ја држи моќта исправена. Ако таа потклекне, сè ќе се струполи.“

Тој направи еден мистериозен гест со дланките, а очите му се испразнија како навистина да гледаа во поле од урнатини.

„Затоа не помислувајте, фараону мој, на менување на традицијата... Вие ќе паднете и ќе не повлечете со себе и нас удолу.“

Хемиуну направи еден поинаков гест и ги затвори очите така за да укаже дека престанал со зборувањето.

Другите ја рекоа горе-долу истата работа со истиот погребен тон. Еден од нив повторно ги спомена каналите во Месопотамија, без кои Акадо-сумерското кралство ќе било одамна распарталено. Еден друг до-

даде дека пирамидата ја претставуваше и долговечната меморија на земјата. Еден ден, со текот на времето, сè друго ќе избледи. Папирусите и секојдневните предмети ќе остарат, војните, гладовите, епидемиите, задоцнетите поплави на Нил, сојузите, декретите, дворските скандали, ќе бидат сите заборавени, а само надмената пирамида, пирамидата којашто никаква сила, никакво времетраење не ќе може никогаш да ја закопа, или да ја оштети, или да ја растури, ќе се издига во пустината, како сама врз себе, сè до крајот на времето. „Така било, Височество, и затоа мора секогаш да биде така. А, ниту нејзиниот облик не е произволен. Тоа е божествен облик, што самото Провидение го инспирирало кај древните геометри. Вие сте во секој нејзин дел, на темето, на врвот, на шилецот, но и во секој од безимените камени блокови што Ве поткрепуваат, настргани силно еден до друг, рамо до рамо, о, Височество.“

Секогаш кога ќе го споменеа видливиот облик на делото, тие повторно алудираа на можноста за еден општ колапс. Кеопс тогаш се сети на есенското утро кога беше поверувал дека запрепастеноста на неговите дворјани околу ова прашање за пирамидата беше било само симптом на нивната сервилност. Сега тој го согледа обемот на својата грешка. Нивната потресеност беше била сосема искрена. Од овој миг тој беше убеден дека пирамидата нема да биде само негова, туку подеднакво, ако не и повеќе, нивна.

Тој ја крена десната рака за да им даде до знаење дека сака да заврши со приемот.

Со срцата во грлата тие го сослушаа фараоновиот кус, сув и свечен суд:

„Нека се изгради пирамида. Највисока од сите. Највеличествена.“

II

ПОЧЕТОК НА РАБОТИТЕ.

СОСЕМА РАЗЛИЧЕН ОД ПОДГОТОВКИТЕ ЗА КОЕ БИЛО ДРУГО ГРАДИЛИШТЕ

Веста за изградбата на пирамидата се рашири со вчудовидувачка брзина, за што беа понудени две објасненија: радоста на народот по долгото исчекување на вакви вести, или, обратно од тоа, стравот што се чувствува кога една многу застрашувачка несреќа, за која луѓето се надеваа дека никогаш нема да дочекаат да ја видат, конечно се издигна над хоризонтот.

Пред да биде објавена од јавните гласници, веста веќе беше стасала до триесет и осумте различни провинции на кралството, се беше раширила насекаде, како песокот разнесен од вчерашниот немирен ветер.

„Фараонот Кеопс, нашето сонце, реши да му подари на народот на Египет една грандиозна и света мисија, највеличествената од сите градби и најсветата од сите задачи, изградбата на неговата пирамида.“

Звуците на барабаните ечеа од село до село, а уште нестивнати гласовите на гласниците, великодостојниците на провинциите почнаа меѓусебно да се консултираат за чекорите што треба самоиницијативно да ги преземат пред да им пристигнат инструкциите од престолнината. Нивните лица изгледаа светнати од радост кога од плоштадот се упатуваа кон своите

домови. Конечно, како што бевме предвиделе, дојде големиот ден! По тој ден имаше нешто ново во нивниот чекор, во нивните гестови, во начинот на кој ги држеа главите. Еден вид скриен триумфализам како да ги напнуваше нивните мускули и како да ги стегаше нивните тупаници. Пирамидата влезе во нивно-то постоење толку лесно што не поминаа ни неколку дена, а тие почнаа да мрморат, Како ли, по ѓавоите, успеавме да издржиме без неа досега?

Во меѓувреме, без да го чекаат пристигањето на директивите од центарот, тие постапуваа како што постапувале нивните претходници за сите претходни пирамиди: ги задушуваше гласовите на незадоволниците. Самата идеја дека илјадници луѓе, наместо да ѝ се радуваат на веста, би можеле очајнички да лелекаат, „Уф! Уште една рунда!“, ги избекумуваше од бес.

„Зар помисливте дека ќе се извлечете од ова? Зар поверувавте дека сè се има променето, дека веќе нема да има пирамиди и дека би можеле да си живеете како што си сакате? Е, па, сега гледате како стојат работите! Затоа, наведнете си ги главите и негодувајте колку што ви душа сака!“

Во престолнината ситуацијата беше станала забележливо понапната. Не само изразите и однесувањето на функционерите, туку и самите згради како да станаа покрути. Кочии врвеа ваму-гаму меѓу Белата куќа, како што се нарекуваше зградата на финансиите, меѓу палатата и зградата во која луѓето мислеа дека е сместена тајната служба, па и кон други одредешта накај пустината.

Архитектите во водечката група, предводена од Хемиуну, работеша прекувремено. Планот им изгледаше сè покомплексен, и секој од нив си замислуваше

дека, кога конечно ќе успее да го сфати во неговата целост, неговиот мозок ќе прсне од притисокот. Она што најмногу придонесуваше кон менталната тортура беше тоа што сè беше меѓусебно поврзано. Една минорна корекција на висината или на димензиите на основата доведуваше до бескраен број други измени. Ставките што беа очигледно одвоени од целокупниот план – галериите-стапици, издувните отвори за воздух, лизгачките врати кои не водеа никаде, тајните влезови кои, за жал, водеа во празни сидови, лажните патеки за бегање, притисокот врз галеријата што водеше до погребната сала, наклонот, одливните отвори, оската, бројот на камења, стравотноста на центарот, ни една од овие работи не можеше да се конципира изолирано. Прочуената фраза на таткото на пирамидите, Имхотеп, дека „Пирамидата е едно“ (Хемиуну ги беше потсетил на неа на нивниот прв состанок) остана всадена во нивната свест како набиен клин.

Секогаш кога ќе се потсети на неа, изјавата на Имхотеп им изгледаше сè посоодветна, но наместо да почувствуваат олеснување, тие беа сè пообесхрабренни. Тоа беше вистина што прогресивно се слекуваше од ден на ден, откривајќи се себеси во сета своја заслепувачка очигледност, како клетва што паѓаше врз нив.

Пирамидата можеше само да биде она што беше, со други зборови, тотална. Ако еден агол беше несовершен, таа ќе напукнеше или ќе почнеше да попушта на некое друго место. Така, дали во страдање или во радост, човек во неа можеше да постои само ако стане дел од целината.

Сега тие чувствуваа дека пирамидата се беше ослободила од нивните пресметки. Кога првпат слушнаа како ја опишуваат како „божествена“, тешко им

беше да си ги скријат насмевките. Меѓутоа, сега беа убедени дека таа крие некоја друга мистерија. Беа опседнати со грижата дека мистеријата може да е „тајната на центарот“, не спиеја поради тоа, беа со намуртени лица, но длабоко во срцата се гордееја со екстремната сложеност на нивната судбина, сè додека еден ден, не се случи нешто дотогаш нечуено: иако пирамидата постоеше само на папирус и за неа не беше изделкан ниту еден камен, а не беа избрани ни каменоломите, сепак, фабриките за камшици во Теба, без да ги чекаат нарачките од државата, веќе ја удвоија својата стапка на производство!

Додека колите, тешко натоварени со сноповите камшици, бавно се доближуваа до портите на Мемфис, луѓето очекуваа сопствениците на фабриките да бидат казнети поради ширење паника. Но, никако: како што луѓето набргу дознаа, сопствениците не само што не добија казна, туку добија писмо од највисоките власти со кое им се честита на нивната далековидност и на нивното разбирање на тековните потреби.

Архитектите во водечката група станаа дури уште попотиштени. Идејата дека пирамидата би можела да биде осмислена надвор од нивниот круг, па дури и пред да бидат довршени нивните цртежи, беше ужасен удар.

Во меѓувреме, странските амбасадори, глумејќи незаинтересираност, ги пренесуваа вестите во своите престолнини, секој на свој сопствен начин. Тие ги менуваа своите шифри во секое годишно време, така што на шпионите, преправени во царински службеници, им беше тешко да разликуваат дали вазите полни со лук, препарираните копци, или волнените поткошули извезени со гранчиња и тризапци што феникискиот амбасадор ѝ ги испраќаше наводно на

својата љубовница во Библос беа навистина вази, главици лук и женска долна облека, или само делови од сложувалка за некој кодиран извештај.

Само еден од амбасадорите, емисарот од земјата на Хананејците, продолжи да ги испраќа своите пораки на древниот начин, со знаци издлабени во камени плочки. Другите, а особено оние од Крит и од Либија, а од неодамна и амбасадорот на Троја, користеа уште појаволски средства. Пратениците од грчките и од илирските народи, кои тукушто се населуваа во голем број во земјите на Пелазгите, беа сè уште премногу заостанати за да имаат јасна идеја што треба да претставува еден извештај, а не, пак, еден таен извештај; ним сите овие работи им беа збунувачки, имаа постојана главоболка од нив и воздивнуваа, Каква несреќа е да бидеш олку неук!

Најомразениот за тајната полиција беше, како и секогаш, сумерскиот амбасадор Супилилиума. Не многу одамна, во неговата земја беше откриен еден систем на зли знаци, што беше наречен *пишување*. Врз глинени плочки беа повлечени речиси неразбирливи линии и точки, што личеа повеќе на траги од чавкини нозе; очигледно овие линии и точки ја имаа моќта да ги мумифицираат мислите на луѓето, исто како што можеа да се балсамираат телата. И како тоа да не беше сосема доволно, овие плочки се печеа во печки и потоа се испраќаа од еден до друг како пораки. Можете да си замислите што се случува во нивната престолнина, се ситеше египетскиот амбасадор кога ќе си дојдеше дома на отсуство. По цел ден коли полни со глинени плочки се тркалаат наоколу од една до друга канцеларија. Едно писмо или еден извештај зафаќа две или три коли. Ги растовараат улични носачи и кога случајно ќе се скрши некоја плочка, ете ти џумбуш! Потоа други луѓе ги носат плочките во

канцеларијата на министерот. Цела половина од денот минуваше во растоварање, во прав и неред. Верувајте ми на зборот, земјата е полудена!

Работите што се зборуваа и што можеа да се слушнат во Министерството за надворешни работи достигнаа толкав степен што лично Кеопс морал да ги прекори своите функционери. Наместо да се потсмеваат со нивните соседи, подобро би било да се зафатат со дешифрирањето на значењата на тие знаци.

Од тој ден еден полицаец беше на должност пред сумерската амбасада. Само што ќе видеше шпионот прамени чад над зградата, веднаш ќе отрчаше да алармира. Извештај! Меѓу тајните полицајци немаше никаков сомнеж дека пораката имаше некаква врска со пирамидата; но кога ќе помислеа дека овие ѓаволски знаци немаат никаква врска со пресветите египетски хиероглифи, тогаш очај им ги стегаше грлата. Од друга страна, хананскиот амбасадор заслужуваше да го бакнат в чело. Несомнено, тој беше ептен неуморен работник, како сите оние пустински луѓе, но не се спушташе до такво ниво на лудило. Тој чукаше по каменот, бенг-бенг, како некој идиот, цела недела, можеше да се слушне сè до Министерството за надворешни работи, но тој не се понижуваше да падне на лук, женски гаќи и печена глина.

Оттогаш стана очигледно дека веста за изградбата на пирамидата се беше раширила побрзо отколку што можеше да се замисли, не само низ двата Египта, туку и во соседните земји. Се сметаше дека настанот има универзално значење, а првите извештаи од египетските повереници открија дека тој насекаде имаше предизвикано голема возбуда. Кеопс лично ги прочита и одново ги препрочита овие пораки многу пати. Она што него најпрвин го изненади, имено тоа што планот на Египет го одобруваа неговите најго-

леми непријатели, сега, по објасненијата што му ги даде Хемиуну, а особено маѓепсникот Цеди, изгледаше совршено логично. Несомнено, Египет не беше омилен и слабењето на државата ќе беше добредојдено; сепак, еден Египет без пирамиди, едно *непирамидално* кралство (како што непријателите на Египет го нарекуваа меѓу себе) ќе им изгледаше, во секој случај, како уште пострашно. Тие се плашеа дека едно попуштање на државата, евентуално проследено со востание, би можело да има реперкусии и за нив, како што се имаше случено еднаш порано, пред седумдесет години, кога, без да имаат можност да му се израдуваат на слабењето на фараонот, орканот што го збриша нивниот сосед, речиси ќе ги однесеше и нив.

Маѓепсникот сметаше дека, наместо да им се придружи на аргументите на сенилните функционери во Министерството за надворешни работи, Кеопс би требало да престане да ги омаловажува каналите на Месопотамија. Иако тие беа направени од вода и воопшто не беа импозантни, инсистираше тој, тие ја имаа истата суштина како и египетскиот камен. Нивното копање воопшто не беше помалку мачно од градењето на цврстите монументи. Истоштеноста и вкочанетоста што тие ги предизвикуваа беа од ист ред.

Други извештаи открија дека насекаде низ Египет луѓето разговараа само за пирамидата и дека за секој поединец и за секој настан систематски се размислуваше во смисла на неговата врска со големото дело. Некои жени останаа рамнодушни на овие гласини, верувајќи дека тие не се засегнати, сè додека едно убаво утро не открија дека нивниот сопруг, нивниот љубовник, сите нивни деца на школска возраст, без исклучок, мораа да заминат во каменоломите на Абу-сит – и тогаш имаше солзи, или извици на радост.

Стануваше сè појасно оти тврдењето дека ќе би-

дат доволни добри десет години за да се изградат патиштата потребни за изградбата на пирамидата има двојно значење. Всушност, изградбата на пристапните патишта, покрај вистинската работа, исто така вклучуваше подготовка на луѓето за големата работа, елиминација на сите нивни неизвесности, и, над сè, убедување да се откажат од нивниот претходен начин на живот. А, исто толку тешко ќе биде да се поттикне ентузијазмот и да се совладаат исцрпеноста, сплетките и саботажите.

Сите сега беа сосема убедени дека, и покрај отсуството на правот што нормално ги придружува градежните работи, пирамидата беше про'ртела и беше веќе пуштила силни корени. Недофатлив како химера, нејзиниот прерано созреан дух се прикрадуваше низ земјата и му тежеше на духот толку силно колку цел блок сидарија. Пирамидата го имаше испратено својот дух како знак, како што правеа сите големи настани, а имаше многумина кои нестрпливо го очекуваа почетокот на работите за да побегнат од овој кошмарен зол дух.

Водечката група на архитектите сега знаеше дека илјадници луѓе, коишто немале никогаш нацртано ни најпроста скица, размислуваат за пирамидата во истата грозничава состојба во која беа и тие. По вечерата, во куќите на пријателите, тие веќе не се чувствуваа толку горди, ниту беа толку во центарот на вниманието колку што беа претходно. „Кој е притисокот на сидаријата со кој сметате?“ еден млад сликар го праша еден од архитектите на еден мал роденденски прием. „Кога би знаеле колкав притисок чувствувам во мојов стомак... Илјадапати потежок за носење од оној на којшто алудирате Вие...“ „Но, тоа е истата!“ се уфрли некој. „Зар не сфаќате? Тоа е истата тежина!“

Како да ги следат невидливите мерни линии на пирамидата, инспектори се упатија кон четирите страни на Египет. Требаше да се изберат каменоломите пред да се постават трасите по кои каменот ќе стигне до градилиштето. Коли со брзи коњи го напуштија Мемфис предзори. Едни отпатуваа кон старите наслаги на Сакара и Абусир, други кон синајската пустина, каде што можеа да се најдат базалт и малахит. Но, најголемиот дел повјасаа на југ, каде што беа сместени најпознатите каменоломи. Сопреа кај Илок и кај Ел Бершех, продолжија по кралскиот друм кон Харнуб и Карнак, свртеа источно во насока на Теба и Хермонт, скршнаа назад на запад за да стасаат во Луксор, потоа продолжија надолу како ветер, минувајќи крај Асуан, и, побелени од прав, вјасаа безглаво, небаре го бараат крајот на светот, далеку, далеку, до Гебел Баркал, и уште понатаму, кон бреговите на петтиот водопад, до селцето кое се сметаше за портата на пеколот.

Наредбите на Кеопс беа категорични: ништо не смееше да се штеди за неговата пирамида, а камењата и базалтот мораа да се донесат, ако е потребно, и од најдалечните региони.

Од ден на ден мапата на каменоломите приспособираше сè поголема разновидност од нови симболи. На неа беа означени сите каменоломи: старите, опеани од поетите во химни, споредувани со мајки, но мајки кои сега беа јалови; оние што престанале да се користат, но што сега би можеле одново да се отворат; неископаните што сè уште ја пленаа фантазијата на инспекторите. Во разговорите, а понекогаш и во белешките на нивните мапи, тие ги означуваа овие различни локации со зборови и со изрази од женски род. Како што се издолжуваа нивните тури на должност, така растеа нивните копнежи по женско тело и

интензитетот на нивните желби. Тоа понекогаш се одразуваше и во нивните извештаи: една каменоломска локација ќе беше опишана како плодна, дебелка, добро заоблена – или, спротивно, како стерилна, или како некоја што веќе двапати абортирала. До тој степен што, да не беа прво коригирани од евнухот Туту, Кеопс ќе можеше да заклучи дека извештаите до него не доаѓаа од одред инспектори, туку директно од местата за телесни задоволства во Луксор.

Кеопс внимателно го следеше одвивањето на операцијата. Еднаш неделно ја посетуваше собата во палатата што беше наменета за главните архитекти. По сидовите имаше дузини папируси со секакви видови знаци, стрелки и пресметки, што Хемиуну му ги објаснуваше со шепот. Фараонот не изустуваше ниту збор; сите имаа впечаток дека тој брзаше само за едно: да си замине.

Меѓутоа, во една пригода, дента кога макетата беше за првпат изложена, тој се задржа малку подолго. Очите му се исполнија со студен сјај. Овој мазен објект од мек варовник ја презентираше својата бела силуета, додека самата пирамида сè уште беше расфрлена и растурена низ целиот Египет. Таа сè уште беше само еден здив, еден дух, една црна магла којашто ќе се прошири до бескрајна големина како претсмртното јачење на некој цин. Ќе успеат ли да ја задржат, или, како пареа, таа ќе им избега од рацете?

Кеопс имаше главоболка. Тој беше загрижен. Нешто постојано му бегаше од умот, се враќаше, а потоа повторно испаруваше. Не можеше да го долови точниот сооднос на тоа несмасно парче креда со пирамидата што постоеше само во состојба на пареа во умовите на сите, а особено со третата пирамида, онаа вистинската, што допрва требаше да се изгради. Понекогаш му изгледаше како првата да се лизга меѓу

другите две, понекогаш изгледаше како нагло да се поместува пред и зад нив како некој демон.

Хемиуну продолжи да му зборува. Тој обаснуваше зошто имаше избрано стрмнина од педесет и два степена, наместо стрмнина од четириесет и пет. Тој се повика на легендарното име на Имхотеп, првиот градител на пирамида, даде информација за новата ориентација на пирамидата, што беше фиксирана според положбата на ѕвездите, но умот на Кеопс беше на друго место. Тој се поприбра кога врховниот свештеник употреби едно парче штица за да покаже на макетата како ќе се креваат камењата. „Токму тоа сакав да го прашам“, рече Кеопс. „На вакви височини...“ „Нема проблем, Височество“, одговори архитектот. „Го гледате ли ова дрвено скеле? Ќе изградиме четири такви. По едно за секоја стрмнина. Сите камења и гранитните блокови што служат за да се преградат влезовите ќе бидат извлечени угоре по рампата со помош на јажиња.“

Тој го потпре парчето дрво врз макетата. Тоа ќе налегне на пирамидата, вака, и еве, видете. На пониските скалила, стрмнината на рампата ќе биде многу блага. Потоа, кога височината ќе се зголеми, наклонот ќе стане пострмен, со што кревањето на камењата ќе стане потешко. За да се справиме со тоа, со други зборови, за да го задржиме аголот на помалку од дванаесет степени, рампата прогресивно ќе ја правиме подолга. Еве, вака...

Архитектот ја отстрани првата рампа и на нејзиното место постави втора, подолга. „Гледате, Височество, оваа допира до половина од височината на пирамидата, но стрмнината е речиси иста.“ Кеопс кимна со главата за да покаже дека разбрал. „И така ќе продолжиме до врвот,“ продолжи архитектот, поставувајќи едно трето и многу подолго парче дрво.

„Сега пирамидата личи на комета,“ рече Кеопс и за првпат се насмевна.

Хемиуну воздивна со олеснување. „А, што е онаа стрела, онаму?“ праша фараонот, покажувајќи со палката што ја држеше в раце кон еден знак.

Во текот на еден кус интервал архитектот се воздржа пред да прозбори.

„Тоа е галеријата што води до погребната сала, Височество,“ одговори тој без да погледне во Кеопс.

Фараонот го допре знакот со врвот од својата палка.

„А, каде е самата погребна сала?“

„Таа не е вклучена во макетата, Височество. Таа нема место во неа, бидејќи е сместена надвор од пирамидата. Таа е вкопана под земја. Сто стапки длабоко, можеби и повеќе... Во една точка каде што тежината на пирамидата веќе не се чувствува...“

Кеопсовите очи заскитаа за миг кон амбисот каде што тие планираа да го стават неговиот ковчег. Се потсети на еден сон што го беше имал пред неколку дена. Си ја беше видел својата мумија како лебди во празно како тело на удавен човек.

„Така беа положени големиот Зосер и незаборавниот Сенеферу, Вашиот татко,“ рече Хемиуну, стивнувајќи го гласот.

Кеопс не одговори. Воопшто не се чувствуваше добро, но направи напор тоа да не го покаже. Само палката во неговата рака трепереше.

„Таквите нешта се ваша работа,“ промрморе на крајот и се сврте на петиците. Неговите последни зборови: „Започнете со вашата работа,“ што ги изговори откако го пречекори прагот без да ја сврти главата, допреа до архитектите како да беа обвинени во некое ехо: За-започнете ја ва-вашата ра-работа!

Оние што останаа, занемеа за миг, како следбениците на некоја секта што беа виделе некое чудо. Одобрението беше конечно дадено. Макетата, семето на пирамидата, со која само до вчера тие ракуваа и која ја третираа без церемонии, сега изгледаше недопирлива. Нејзината студена бела светлина како да ги подбуцнуваше, и тоа не само нив, туку целиот свет.

Пристапните патишта беа изградени според правилата, односно истовремено од различни точки на кралството. Сите траги на старите патишта што воделе до претходните пирамиди беа исчезнале многу одамна. Овде-онде, едвај можеа да се видат малубројни остатоци, лузни на рани зацелени пред години. Но, и да беа преживеале, не ќе беше лесно да се употребат за новата пирамида. Секоја си имаше свои патишта, кои зависеа во некои случаи од состојбата на старите каменоломи и од новите каменоломи што требаше да се отворат, од видот на употребениот гранит (дали се работело за камен од Асуан или од Хармун), од изборот на алабастерот или на базалтот за внатрешната декорација или за врвот, наречен пирамидион, како и од материјалот од кој ќе се изделка саркофагот – тврда карпа, црвен гранит, или базалт. Другите материјали што ќе се донесат во готова состојба на локацијата – гранитните одбојници за блокирање на влезовите, подножјата и плочите што ќе ги носат натписите – можеа, се разбира, да се пренесат преку старите патишта, но понекогаш, исто така, беа потребни нови. Сè зависеше од местото каде што беа произведени.

Сето тоа го сочинуваше, несомнено, најскапоцениот и најсложениот дел на проектот, но главното нешто беа камењата. Дузини високи службеници задолжени за работите не спиеја поради извлекувањето и влечењето. Како да не беше доста што мораа да го

посветат најголемиот дел од својата енергија на овие безброј безимени купишта, тие беа обврзани и да минуваат денови и ноќи врз скици и бескрајни пресметки од секаков вид.

Не се работеше само за тоа да се одреди точниот број на потребни камења, ниту на просечниот број на човек-часови потребни за извлекувањето и товарењето на секој блок. По товарењето доаѓаше влечењето, а токму тогаш сè тргнуваше наопаку. Бидејќи беше неопходно да се користи Нил за пренесување на материјалот за зидање и на другите материјали, сите нивни планови мораа да водат сметка за нивото на водата и за можноста од буици. Во претходните времиња, поради безбедносни причини, луѓето се обидуваае работата да ја завршат без Нил, но пресметките беа покажале дека свртувањето кон други начини на движење ќе ја удвоеле, да не речеме дека ќе ја утроеле, должината на патувањата, така што (зборувајте потивко!) фараонот можеше да умре пред да биде довршена неговата пирамида.

И во ова, како и во сè друго, Нил се покажа како ненадоместлив. Меѓутоа, воопшто не беше лесно да се предвиди колку точно далеку ќе можат да патуваат сплавовите натоварени со камен или со гранит во текот на ова или она годишно време. Мораа да се земат предвид сите можности, особено кога се планираа долги патувања кои започнуваа далеку откај Елефантина, или од уште подалеку, од Догола или од Гебел Баркал.

Длабоко во нивните пресметки, високите службеници и превозниците, задолжени за транспортот на градежните материјали, оправдано сметаа дека главната одговорност за пирамидата лежи врз нив; и ако

некој им беше укажал дека во исто време и други еснафи не спијат, измачувајќи се со плановите за пирамидата – на пример, архитектите, кои сè уште ги немаа решено некои од проблемите, како стрмнината на пирамидата и нејзината ориентација во однос на ѕвездите, или тимот задолжен за внатрешните аранжмани, или тимот на вајарите – тие секако кисело ќе одвратеа дека тоа се само женски задачи, ситничави помодни работи! Пирамидата е онаму каде што правта ти влегува под кожа, каде што жештината и смртта ти висат над глава на секој чекор. Но и самите архитекти ќе им за’ржеа на превозниците на истиот начин, особено оние коишто се задлабочуваа врз своите цртежи на галериите, вратите и тајните премини, или коишто се занимаваа со мистериозните внатрешни соби, целосно заборавајќи дека истовремено влечачите го покриваат цел Египет со прав: една проста амалска работа!

Можеби самата природа на секоја еснафска задача доведуваше до помислата дека таа е најважната. Таков беше случајот со архитектите, на пример, коишто се трудеа да ја фиксираат вистинската ориентација за пирамидата и за коишто локалниот израз, *ноќта да се претвори во нов ден*, немаше само симболично значење, туку многу повеќе од тоа. Во практиката, тие вршеа добар дел од нивната работа ноќе, кога ќе отидеа на платото на коешто требаше да се изгради пирамидата, не пропуштајќи да фрлат доста омаловажувачки погледи врз тимот што ги копаше рововите. Иако беше неотповикливо решено дека, за да се избегне секаква можност за грешка, монументот ќе биде ориентиран во однос на една фиксна ѕвезда, една ѕвезда од „Големата мечка“ (но, апсолутно не Поларната ѕвезда), тие продолжија да одат речиси секоја вечер на локацијата во времето кога работниците

ги спуштаа своите алатки. Ах, си мислеа работниците, да си имаш работа со ѕвездите, тоа ти се вели да си ги чуваш чисти рацете! Оние типови не знаат што е тоа клевета и предавство! Но, само обидете се да го направите ова како што треба (и тие ја тапкаа почвата со своите стапала) пред финалната инспекција. Може да сте само неколку сантиметри повисоко или пониско од пропишаното ниво и ви летна главата!

Што се однесува до ризикувањето на животот и за најситна грешка, имаше уште една група што имаше уште повеќе страв од тоа: тимот што работеше на внатрешните аранжмани на пирамидата, особено на тајните влезови и излези, на направата за херметичко затворање на погребната сала и на лажните влезови наменети да ги заведат пљачкашите на гробови. Уште од времето на првите пирамиди, сите беа свесни дека амбициите на членовите на оваа група ќе нараснат. Беа најдени сите видови на изговори за нивно осудување и потиснување, но вистинската причина за ваквите мерки беше добро позната: да се закопаат тајните заедно со нивните изумители.

Мистеријата што ја опкружуваше работата што ја вршеа луѓето што му припаѓаа на маѓепсникот Моремхем во соработка со астролозите беше уште поголема. Тие се справуваа со нешто што никој не го знаеше, можеби ни тие самите ако ги прашавте директно, и, згора на тоа, тие мораа да се справат со нешто што никој не можеше ни да го замисли. Се шепкаше дека тоа имаше врска со броеви кои, кога ќе се земеа заедно со ориентацијата на пирамидата, небеските знаци и другите временски координати, би можеле да ја откријат тајната и неразбирливата порака што пирамидата ќе ја содржи сè до крајот на времето.

Единствениот тим кој како да работеше без опасност беше оној што се занимаваше со малата пирамида, со придружната пирамида, за фараоновиот *ка*, односно, за неговиот двојник. Без ковчег или погребна сала, таа не бараше тајни влезови и излези, така што тимот за нејзината изградба, неоптоварен со мистерији, можеше да работи без грижа. Но, работите беа такви само на почетокот. Придружниот тим набргу откри дека љубомората што тој ја предизвикуваше беше не само штетна, туку можеби беше дури и поопасна отколку опасноста што тајните ја носеа со себе; па така, малку по малку и тие станаа исто толку мрзоволни колку и другите.

Само по себе се подразбираше дека оние што имаа најтмурни лица беа членовите на групата предводена од Хемиуну. Курири доагаа и заминуваа дење-ноќе низ големите жар-црвено обоени порти. Оние што пристигаа беа покриени со прав, но оние што заминуваа беа уште помрачни. Секој ден се случуваше нешто ново, а повеќе од половината од она што се случуваше имаше некаква врска со пирамидата. Нејзиниот облик беше извезен на облеките на младите луѓе, старците си ги потсекуваа брадите во облик на пирамида, а кој знае колку далеку ќе дотуркаше тоа – да не претераа со тоа курвите во Луксор, на тој начин што си ја украсуваа долната облека со еден триаголник кој не ја сугерираше само пирамидата, туку многу повеќе делтата на нивните пубични влакна.

Тие беа уапсени една вечер и беа одведени во полициската станица, извикувајќи: „Да живее пирамидата! Да живеат курвите!“ Во меѓувреме, нивните макроа, заедно со силециите од грубите квартови, ја искористија мешаницата за да ги пљачкосаат дуканите во центарот на градот.

За ваквите факти се зборуваше во кафеаните, во приватните домови по вечерата, тие беа плашливо оплакувани. Се зборуваше за бројни функционери што биле испратени во оддалечени региони. Според некои гласини, не беа испраќани само луѓе на работа во каменоломите и во базалтните рудници; непожелните беа отстранувани од градот. Чиста и проста депортација, мрmoreа луѓето, но, очигледно, никој не се осмелуваше лопатата да ја нарече лопата.

Потоа разговорот се сврте повторно кон каменоломите на југот од земјата, на последниот говор на везирот на Ризницата, кој ги беше спомнал четири пати по ред зборовите *жртви* и *економски ограничувања*, пред да се наврати на времетраењето на работите, што ќе биде подолго од очекуваното. Најмалку петнаесет години... „Господи, но тоа е речиси еден цел живот! И сакате да кажете дека сè уште не е почнато?“

Навистина, пирамидата не даваше никаков знак на живот. Изгледаше дека колку повеќе се зборуваше за неа, таа толку повеќе се повлекуваше. Дојде време кога луѓето помислија дека монументот воопшто нема се изгради и дека сè што е поврзано со него беа само пренагласени разговори и празни гласини.

Во други времиња пирамидата како да беше засадена во почвата и никој не знаеше кога ќе прорти. Маката што таа ја предизвикуваше беше толку голема што луѓето беа во искушение да помислат дека и самата земја се мачи, дека нема да престане да стенка и дека ризикува да биде раздробена од некој потрес ако не ја роди пирамидата кога ќе ѝ дојде терминот.